

Cumhuriyet Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

12

ARALIK 1989

KUSURİ VE BİLİNMEYEN BİR ESERİ

Doç. Dr. Turgut KARACAN (*)

Divan Edebiyatının gelişip serpilmesinden önce kök salan ve günümüzde bile mümtaz şairler yetiştiren halk edebiyatı, sayısız ürünleriyle dikkatleri üzerinden eksik etmemiş, eşsiz güzellikler sergileyen bitmez tükenmez bir hazine olmuştur. Gün geçtikçe yeni yeni araştırmalar bu edebiyatın karanlık kalmış noktalarını bir bir aydınlığa çıkarmakta, halkın malı değerler, yeni keşfedilmiş uzak ve bilinmeyen ülkelerin heyecan ve mutluluğu içinde gözler önüne serilmektedir.

Üzülerek söylemek gerekir ki, çoğu eserlerin yazıya geçirilmeden kaybolup gitmesi, cönklerde, defter ve mecmualarda yer alanların ise, ata baba yadigarı diyerek köşe bucak gözlerden uzak tutulması bu edebiyatın önüne geçilemeyen kaçınılmaz kaderidir.

Bugün haklarında şöyle ya da böyle düşündüğümüz doğruluklarından kuşkuya düştüğümüz, bazan tesadüf bazan da ısrarlı bir arayışın sonunda, ancak şanslı birkaç eser ele geçmekte ve edebiyat tarihlerinde layık oldukları yerleri alabilmektedir.

Gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı olan halkımızın edebi eserler cümlesinden her türlü yazılı belgeye saygıyla bakti-

(*) C. Ü. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Öğretim Üyesi.

ğına 1982 yılından beri görev yaptığım Sivas ve yöresinde yakından tanık oldum. Halkımız, gerek divan edebiyatının ve gerekse halk edebiyatının yazılı örneklerini özenle saklayıp korumada, onları paha biçilmez eserler olarak telakki etmektedirler. Matbu olan ve edebi değeri yüksek olmayan birçok esere fahiş fiyatların biçildiğini, hatta geleceğini küçük bir kitaba bağlayanları da esefle gördüm. Bütün bunlar, halkımızın milli değerlerine düşkünlüğü bakımından sevindirici olduğu kadar, pek çok edebi değeri yüksek eserlerin, edebiyat tarihlerine mal edilememeleri bakımından üzücü olmaktadır. Böyle olunca da edebi ürünlerimiz kim bilir daha ne kadar gözlerden uzak, hangi sandıkta ya da tozlu rafda kaderine terk edilecektir.

Bugüne kadar kişisel çabalar sonunda elde edilen yazılı halk edebiyatı ürünlerinin azlığı nasıl bir gerçekse, bunların teminindeki güçlük de o kadar gerçektir. Bunda halk edebiyatıyla uğraşanların araştırmalarını derlemeler üzerinde yoğunlaştırmalarının da payı büyüktür.

Sivas ve yöresi ötedenberi, halk şairlerinin beşi olarak bilinir. Bugün de öyledir ve bölgede derinlemesine halk edebiyatı çalışmaları yapılmamış araştırmalar birkaç meraklının derlemelerine münhasır kalmıştır. Ancak birkaç yıldan beridir ki halk edebiyatının sadeec folklordan ibaret olmadığını anlayan araştırıcılar halkın malı her tür esere sahip çıkmaya başlamıştır. Özellikle son zamanlarda halk arasında varlığından söz edilen cönkler ve çeşitli konularda kitaplar ilgi çekmeye ve imkan nisbetinde de yayınlanmaya ve edebiyat alemine tanıtılmaya başlanmıştır.

İşte, Keriman-ı Dilir böyle bir düşüncenin ve telkinin sonucu olarak ortaya çıktı. Bölümümüz elemanları halk edebiyatı ürünlerine ilgiyi artırarak, halka ait malzemeleri toplamayı ve değerlendirmeyi kendilerine görev bildiler.

Merhum ve muhterem Hocam Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil, benim Sivas'a geleceğim sıralar, Kusurî'nin Zaloğlu Rüstem adında bir eserinden söz etmiş, «— Bakir bir sahada çok güzel eserlerle

karşılaşabilirsin» demişti. Daha sonra Keriman-ı Dilir'i duyunca heyecan ve hazzını gizlememişti.

Hazreti Ali Cenkleri Hamzaname, Ebu Muslim-i Horasani gibi din ululannın hayatları ve maceraalrı etrafında teşekkül eden hikayelerin islamiyetin Türkler arasında yayılıp yerleşmesinde önemli rolleri, kültürümüzün gelişmesinde büyük hizmetleri vardır. Önceleri küçük dini hikayeler ya da efsaneler halinde tercüme, nakil ve taklit yoluyla kültürümüze giren bu eserler, daha sonraları, islamiyetin yayılıp serpilmesinde daha etkin olmuşlardır. Böylece Türk halkının Dede Korkut türünden hikayelerine mistik ruhla örülü, Arap ve Fars mitolojisine dayalı yeni bir halka eklenmiştir.

Din mihveri etrafında teşekkül eden bu hikayelerde Türkün kendine özgü özelliklerini bulmak mümkün değildir. Kahramanlar, müslümanlığın yayılıp yerleşmesinde mücadele eden ideal kişilerdir ve çoğu Arap ve İran efsanelerinden yaratılmışlardır.

Yazımızın konusunu teşkil eden Kusuri, 18. yüzyıl saz şairlerimizin en güçlü temsilcilerinden biridir. Sivas şairleri üzerindeki etkisi, özellikle Ruhsati'nin ustası olduğu bilinirken, nedense bugüne kadar edebiyat alemine layıkıyla tanıtılmamıştır.

Halk edebiyatımızda, Kusuri mahlaslı üç halk şairi vardır. Bunlardan biri 1875 yılında Kangal'ın Dışlık Köyü'nde doğan Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilen, dini konularda kalem sahibi, Hasan Fehmi Efendi'dir ki, şiirlerinde Kusurî mahlasını kullanmıştır. Hakkında yeteri kadar bilgimiz vardır (1).

Diğer iki Kusuri'ye gelince, bunlar arasında yakınlık oldukça fazladır. Antep mahkemesinde başkatiplik yapan ve şiirlerinde divan tarzına bağlılığı açıkça görülen, Ömerü'l-Kusurî, şairimizden yüzyıl önce yaşamış ve aynı adı taşımıştır. Bunun da asıl adı Ömer'dir. Aralarında divan tarzına bağlılıktan dolayı bir yakınlık bulunan bu iki Kusuri'den Antep mahkemesinde başkatiplik yapan

1) İbrahim Aslanoğlu, Söz Mülkünün Sultanları, Erman Yayınevi, İstanbul 1985 S. 121 v.d.

Kusurî'yi Nabi'nin gazellerini tahmis ve Şahidi lugatini tazmin etmesinden dolayı, şairimiz Kusurî'den ayrı düşünmeliyiz (1). Çünkü şairimiz,

Bin iki yüz on dokuzda hat kondu
Vaktimiz hünkar-ı Selim'dir Selim
Ahır vakit dendi ahır şer oldı
Hele çektiğimiz zulumdur zulum (2)

koşmasında belirttiği gibi 1209/1804 yılında III. Selim zamanını idrak etmiştir.

Antep mahkemesinde başkatiplik yapan Kusuri ile şairimiz Kusuri arasında ad benzerliğinden başka bir ilgi olmasa gerekir. Her ne kadar şairimiz Anadolu'nun bir çok yerlerinde dolaşmış, bu ara Anteb'e gitmişse de ora mahkemesinde başkatiplik yaptığına dair bir kayıt yoktur.

Keriman-ı Dilir mesnevisinin nasıl bir eser olduğuna geçmeden önce Kusuri hakkında söylenilenlere birkaç kelime ilave ederek Kusuri'nin hayatını kısaca görmekte yarar vardır.

Kusuri ve eserleri hakkında en geniş bilgiler M. Kaya Bilgegil'in, «Kusuri, XVIII. Asır Saz Şairlerimizden (3)» adlı eserinde, bütün tazeliği ile durmaktadır. 1942 yılında yayınlanan bu kitaptaki Kusuri'nin hayatı ve eserlerine ait bilgilere, o günden bu tarafa, şurada burada çıkan birkaç şiirden başka ekleme olmamıştır. Biz de bu esere bağlı kalarak Kusuri'nin hayatına kısaca temas etmek ve Keriman-ı Dilir'den aldığımız bazı bilgileri eklemek, daha önce tereddütle fakat isabetle kaydedilen yargıları az da olsa kuvvetlendirmek istiyoruz.

Kusuri'nin 1193/1779 yılında doğduğunu oğlu Abdurrahim tarafından yazıldığı anlaşılan cönk (4)'teki, «Haza tevarih-i sin-

1) Haluk İpekten, Tezkirelere Göre, Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür Bakanlığı, Ankara 1988, s. 257.
2) Eflatun Cem Güney, Mesleki, Hayatı ve Şiirleri, İstanbul Maarif Kitaphanesi İstanbul, 1953 s. 76.
3) M. Kaya Bilgegil, Kusuri, XVIII. Asır Saz Şairlerinden, İkbal Kitabevi İstanbul, 1942.
4) Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil'in hususi kötüphanesindeki cönk.

niyat ve ahir-i tevarihname» adlı kayıttan öğreniyoruz. Yine, aynı cönkten adının Ömerü'l-Kusuri ve «badehu vatanımız olan Kızılcaşar'a hicret ettiğimiz tarihi» ifadesinden de memleketinin Darende'nin Ayvalı Nahiyesi'ne bağlı Kızılcaşar Köyü olduğunu anlıyoruz.

Kusuri'nin nerede doğduğunu bilmiyoruz. M. Kaya Bilgegil adı geçen cönkte kayıtlı bilgilere dayanarak Darendeli olduğunu, Vehbi Cem Aşkun ise Sivas Şairleri'nde Sivaslı olduğunu söyler.

1213/1798'de annesini üç yıl sonra da babasını kaybeden Kusuri, altı kez evlenmiş bu evliliklerden üç çocuğu olmuştur. Oğullarından ikisi ölmüş 1255/1839 yılında da Abdürrahim dünyaya gelmiştir.

Kusuri'nin perişan bir hayat sürdüğü bazı kişilerin himayesinde kaldığı, halk şairleri geleneğine uyarak Anadolu'da birçok yerleri gezdiği malumdur. Bu gezileri sırasında bir süre Maraş'ta Kalender Paşa'nın kapısında bulunmuş, Sivas'ta hapis yatmıştır. Bundan sonradır ki, bir yere bağlı kalmamış, ömrünün sonuna kadar, Maraş, Çorum, Karahisar-ı Temür, Şarkışla, Keskin Çulhalı, Ortaköy, Gazibey, Kale Köy, Çongar, Sorsavuş, Elbeyli, Küplü, Kızılcaşar, Güzeloğlan, Gümüşdigin, Ayıntab, Urfa gibi şehir, kasaba ve köylerle, Musul, Gazze, Yafa gibi Anadolu dışı yerleri dolaşmıştır.

Cönkteki bu bilgilerin dışında Kusuri hakkında bilgi alabileceğimiz başka bir kaynak daha yoktur. Oğlunun kaleminden çıkan bu bilgiler de bir halk şairi için geçerli ve doğru bir belge olmalıdır. Belki Kusuri üzerinde ileride yapılacak araştırmalar bilinmeyen birçok noktaları aydınlatacak ve böylece Kusuri edebiyatımızda layık olduğu yeri alabilecektir. Biz şimdilik bilinenlere Keriman-ı Dilir mesnevisinde görebildğimiz birkaç küçük noktayı ilave etmek istiyoruz.

Keriman-ı Dilirden Kusuri'nin uzun süre Sivas'ta kaldığı, bazı kişilerle temasta bulunduğu ve bazı ailelerden yardım gördüğü anlaşılıyor. Kitabın yazılmasında büyük yardımlarını gördüğü bu aile,

Sivas şehrinde bir mahbubi ali
Sadakatde varidi bir hoş ahbab
Nam(ı) Yusuf Ziyadır İbn-i Serdar
Ulumile mulemma bir gözel şab K.D. 4a

kendisinin de ifade ettiği gibi Serdarzade Yusuf Ziya'dır. Eserin yazılmasında şairimizi teşvik etmiştir.

Keriman-ı Dilir'in ketebe kaydındaki, «fakırü'l-hakir ed-daî er-raci.. Seyyid Ömerü'l-Kusuri İbn ü'l-Hüseyin» kaydı, bize daha adının Hüseyin olduğunu gösteriyor. Nitekim, yine Keriman-ı Dilir'den aldığımız

Hususa daderim Kasım Babayı
Müşerref kıl didarınla der-erkab (K.D. 4b)

beyti, Kasım Baba adında bir kardeşinin varlığını haber veriyor. Eğer Baba sıfatı asıl ismine dahil değilse, kardeşinin tarikat mensubu olduğunu ve kendisinin de ömrünün sonlarında bir tarikata girmiş olması, dindar aileden olduklarını gösterir ki Dasitan-ı Keyfiyeti Kusuri'de de yetmiş yaşına vardığını söylerken şiirlerinden bir asra yakın ömür sürdüğünü ve ömrünün sonlarından zühd ve takva yolunu seçerek bir tarikata girdiği anlaşılır.

M. Kaya Bilgegil şiirleri arasındaki,

«Biz tarikat ehliyüz yoktur bizim inkarımız
Rahımız rah-ı mukarreb seçikdür erbabımız»

beyitiyle,

«Dil melil yüz yerde daim dervişem edna gibi» mısraına dayanarak «—büyük bir ihtimale nazaran ömrünün son yıllarına doğru— aynı zamanda bir de tarikata intisap ettiği» fikrine varır. Kaya Bey hocamız pek yanılmamış ve isabetli bir tahminde bulunmuştur. Zira Kusuri tarikata intisabını,

Benim Şeyhimdür Ahmedi Suzi
Zamanın kutbıdur hem ulu'l-elbab (K.D. 4b)

beytiyle açık açık söyler.

Ahmed Suzi'ye intisabı, onun halvetilik tarikatına mensup olduğunu doğrular. Şemsi Sivasî'nin torunu Ahmed Suzi 1751 yılında Sivas'ta doğmuş ve 1827 yılında yine bu şehirde ölmüştür. Sivas'ta Meydan Camii avlusunda Şems'in türbesinde yatmaktadır (1). Zamanının kutbu'l-aktabı olarak bilinen Ahmed Suzi çevresinde çok sayıda müridiyle zamanında halvetiliğin Orta Anadolu'da gelişip yerleşmesinde büyük rol oynamıştır. Kusuri'nin Ahmed Suzi'ye intisabı Sivas'a geldiği sıralar ve Keriman-ı Dilir mesnevisini yazmaya başlamadan önce olmalıdır.

Kusuri'nin Destan-ı Keyfiyat-ı Kusuri'deki, yetmiş beş yaşına vardığına dair olan kayda bakılırsa, şairimizin Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerinde dert ve ıstıraplarla çalkalanan bir ömür geçirdiği görülür. Cönkteki çeşitli dua ve hutbeler, gezip dolaştığı yerlerde halka dini bilgileri telkin edebilecek kadar kuvvetli din bilgisine, yine aynı cönkteki çeşitli ilaç ve tedavi yollarıyla ilgili bilgiler, Onun köylülerin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar hekimlik bilgisine sahip olduğunu gösteriyor.

Kusuri'nin nerede ve ne zaman öldüğünü bilmiyoruz. Buna ilişkin yazılı bir belge de mevcut değildir. Kaya Bilgegil eserinde kendi memleketinde öldüğü fikrini benimser.

Kusuri üzerinde araştırmalarımız devam ederken, Güzeloğlan köylüleri Kusuri'ye dair bir mezarın bulunduğunu ve ona ait bir eserin de, köylüler arasında okunduğunu söylediler. Henüz bu eseri göremediğimiz için, şimdilik birşey söylememiz mümkün değildir. Ancak Keriman-ı Dilir'in devamı ve ikinci cildi olması ihtimali büyüktür.

Kusuri, yaşadığı muhitin, duygu ve düşüncelerini yansıtabilen güçlü bir şairdir. Gürünlü İrfanî'nin bir gazelini tahmisi, 19. yüzyıl halk şairi Talibi tarafından bir destanının tanziri, Ruhsati'ye kadar uzanan geniş bir etki alanının bulunduğuna işarettir.

Bazı şairler gibi o da divan edebiyatının etkisi altında müstezat, gazel, muhammes, müseddes ve divanlar yazarak klasik edebiyat şairlerine özenerek manzumeler kaleme almıştır. Bunlar dışında hikayecilik yeteneğinin kuvvetli bir şekilde tebarüz ettiği eseri kuşkusuz Keriman-ı Dilir'dir.

---

1) Geniş bilgi için bk: Vehbi Cem Aşkun, Sivas Şairleri, Kamil Matb. Sivas 1948, Sivas Halkevi Yayını No: 13, s. 64. v.d.

Kusuri'nin, Zaloğlu Rüstem menakıbına dair olduğu bilinen eseri Keriman-ı Dilir'dir (1). Bilindiği halde bugüne kadar ele geçmemesindeki yegane sebep eserin bazı ailelerce saklanması ve gizli gizli okunmasıdır. Bunun böyle olduğunu ilk bakışta kitabın kendisi söylüyor. Çünkü, eser gerçekten iyi korunmuş, cildinde ve sahifelerinde fazla tahrifat olmamıştır. Ayrıca, Sebeb-i Te'lif-i Kitap bölümündeki,

Anun validesidür Vahide nam
Didi hayrat benim olsun beher bab (K.D. 4a)

beyiti, eserin Serdaroğlu Yusuf Ziya'nın validesi Vahide hanımın hayratı olarak yazılması, eserin bu ailenin izni olmadan başkasının eline geçme ihtimalini ortadan kaldırıyor. Bu da, Keriman-ı Dilir'in belli bir kaç aile arasında, izne bağlı olarak okunduğunu, uzun yıllar bir kaç ailenin dışına çıkmadığını gösteriyor.

Araştırmalarımız kitabın ilk sahibinin Sivas eşrafından Abdulkadir Benek olduğunu gösterdi. Bu zattan Tevfik Benek'e intikal eden kitap, nihayette halk edebiyatı uzmanımız Doğan Kaya'nın Tevfik Benekle olan akrabalığından dolayı hususi kütüphanesinde layık olduğu yeri almıştır. Kitabın ilk sahifelerindeki Çitilzade Hacı Ali Ağa ve Serdarzade Mustafa Nuri Efendi gibi isimler kitabın bir kaç el değiştirdiğini, ihtimal bu ailelerce okunduğunu ortaya koyuyor.

Kitap 32,5x24,5 cm ebadında oldukça hacimlidir. Her sahifede çift sütun üzerine 19 satır yer almaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkeplidir. Sırtı kahverengi meşin, üstü kırmızı bez ciltli, mukavva kaplıdır. Tamamı 159 sahife 5770 beyittir. Hareketli ve okunur bir el yazısıyladır. Son sahifedeki ketebe kaydından H. 1241/1825 yılında, yazıldığı anlaşılıyor.

Kitabın tam adı 2b'de «Haza Kitab-ı Kıssa-ı Keriman-ı Dilir Min Te'lif-i Ömerül-Kusuri» olarak kayıtlıdır. Besmeleden sonra eser,

1) M. Kaya Bilgegil, A.g.e., s. 10.

Bedatü bismirahmani'r-rahime
Sena vü hamd ü şükrallah kadime

beyitiyle başlamakta,

Ana hepden zuhur itdi umurı
Bihamdillah temam itdi Kusuri

beyitiyle bitmektedir.

Kaside şeklinde kaleme alınan, eserde besmele manzumesinden ve kısa bir peygamber vasfına dair manzumeden sonra, 39 beyit tutan, «Min Sebeb-i Te'lif Bi-kitab-ı Manzum-ra» bölümüne, hemen sonra da asıl hikayelere geçiliyor. Eserin sonundaki 18 beyitlik başlıksız manzume hatime olduğunu gösteriyor. Şair,

Meğer bir gün oturmışlardı ahbab
Hakikiden güşad idüp güzel bab

beyitiyle başlayan, «Sebeb-i Te'lif» bölümünde kendisinin de bulunduğu bir arkadaş toplantısından bahseder. Toplantıda Hakiki'nin bir kitabı okunmaktadır. İçlerinden bazıları, eserden pek zevk almadıklarını dile getirerek, kitap şairane nazm edilseydi, «aleme yadigar kalabilecek bir eser olabilirdi» der. Şairin kendisi de okunan eseri zevksiz bulur. Arkadaşlarının hoşlanabilecekleri ve anlayabilecekleri bir hikayeyi nazm edebileceğini söyler. Bunun üzerine, Keriman-ı Dilir adında içinde tuhaf hikayeler bulunan bir eser getirirler.

Getürdiler kitabı anda fi'l-hal
Bakup gördim kamusından mürettab (K.D. 4a)

Eserin yazılmasında himmetlerini esirgemeyen Sivaslı Serdaroğlu Yusuf Ziya'dan, teşviklerinden dolayı söz ederken, Validesi Vahide Hanımı, «Her bab benim hayratım olsun» şeklindeki sözlerinden dolayı anar, ondan cesaret alarak eseri yazmaya başladığını da

Anın validesidür Vahide nam
Didi hayrat benim olsun beher bab
Bizi hayr ile yad itgil içinde
N'ola lutf eyleye ol Rabbü'l-erbab
Bu sa'y ile beşaret eylemişem
Umaram ki temam ola bu ahzab
İlahi bunları lutfunile şad it
Ki bunlar oldılar yazmağa esbab

beyitleriyle anlatır. Mensup olduğu halvetilik tarikatının şeyhi Ahmed Suzi'yi över, kardeşi Kasım Baba'yı hayırla anar.

Hususa daderim Kasım Babayı
Müşerref kıl didadrınla der-erkab
Benim Şeyhimdür Ahmedi Suzi
Zamanın Kutbıdur hem ulu'l-elbab

Kusuri, din uğruna giriştiği savaşlarda Osmanlıya dualar ettikten sonra eseri okuyan ve dinleyenin ibret almasını ve Kusuri'nin ruhuna fatiha vermesini ister.

Okuyup dinleyen din kardaşını
Umaram eylesün cennetde bevvab
Kusuri ruhına bir fatihayla
Okuyan bula rahmet cedd ü ensab (K.D. 4b)

Kusuri hikayeye şu beyitlerle girer

Andelibi bi-neva gel söyle ol mezkurları
Sabıka Sahib-kıranı kahrıman meşhurları
Ne yatarsın faflet içre uyanu-gör gozin aç
Payımal eyler bu devran sen gibi mağrurları

---

ve Raviler şöyle rivayet eylediler ey aziz
Sabıka nesri kitabda kayd idüp mesturları
Gelmişidi şol zamankim Rüstemi Sahib-kıran
Geldi yüzbin askerile kahr idüp makhurları
Çıkdı zulmatdan İran'a basdı çün tahta kadem
Her bir etrafa dağıtdı cümle ol menfurları
Nerm-i Sani nam oğlu varidi sahib-kıran
Aldı destur Kuh-ı Abad ilidür mehcurları

beyitleriyle devam eder.

Kusuri, 17 yaşına gelince Nerm-i Sani'nin, Kerimanı Dilir'i Handan Şah'a başkomutan bırakıp, Süleyman'ın hazinesinden tılsımlı bir zırh, bir kılıç ve bir at vermesinden itibaren, Keriman-ı Dilir'in, Heyhat, Gaza-i Sünbad, Gaza-i Peristan, Gaza-i Gerdeniyet ve Mıknatıs, Tahtel-arz ve Kantoş Şah, Gaza-i Tahmus-ı Deryanişin, Gaza-i Kuh-ı Ercin Div, Gaza-i Müntehaha ve Mah-ı Münir, Gaza-i Peristan ve Hub-devran, Gaza-i Gerdiş ve Kubbe-i Tılsım, Gaza-i Rub-ı Meskun gibi ülkeleri fethini ve bura ahalisini müslüman yapmasını, Bediül-cemal ile aralarında maceraları ve oğlu Serv-i Siminara ile karşılaşmasını patetik bir biçimde hikaye eder.

Keriman-ı Dilir Bediül-cemal'e ve oğluna kavuşmuştur. Onlarla iki yıl geçirir. Babası Nerm-i Sani'yi dünya gözüyle bir kez daha görmek arzusuyla annesinden Yaz Vilayetine gitmek için izin ister. Bu sıra Tahlis'in adında biri gelerek Nerm-i Sani'nin Feridun Şah'ı kurtarmak isterken, bir devin acaib tılsımına tutulduğunu söyler. Keriman babasını kurtarmağa gidecektir. Hikayeler burada bitmekte ve Kusuri, hikayenin devamını,

Bu zaman ile Keriman anı eyleye halas
Bu kitabın intiha sözü bu sözdür ey Paşa
Bu hikayetin kemalin bul ikinci cild ile
Tafsili bundan giride nakl olunur hakeza (K.D. 160a)

beyitleriyle ikinci cilde bırakmaktadır.

Eserin ketebesindeki «fi sene ahadi ve erbain ve mietin ve elf» kaydı H. 1241, M. 1825 tarihini taşıdığına göre, Kusuri Keriman-ı Dilir'i yazdığı sıra 45-46 yaşlarındadır. 75 yaşından fazla ömür sürdüğü hatırlanırsa ikinci cildi yazmış olabileceği düşünülebilir. Nitekim Güzeloğlu Köyü'nde Kusuri'ye ait bir mezarın olduğu Keriman-ı Dilir'e benzer bir eserin köylüler arasında okunduğu aldığımız son haberler arasındadır.

Bilinmeyen ya da bilindiği halde ele geçmeyen eserlerimizden olan Keriman-ı Dilir'deki hikayelerin, halk edebiyatı hikaye ve masalları üzerinde çalışanlar için yararlı olacağı düşüncesiyle, konunun bütünlüğünü bozmadan özetinin yararlı olacağına inanıyorum.

1. GAZAİ HEYHAT : Rüstem-i Sahib-kıran, zulmetden gelerek yüz bin askerle İran'a girmiş, Kuh-ı Abad ilini alarak taht

kurmuştur. Burada üç yıl kalır. Bir gün taht kurarak, beylerine, Yaz Vilayetinde oturan atası Nerm-i Sani'yi görmek arzusunda olduğunu söyler. Hareket etmeden önce oğlu, Keriman-ı Dilir-i Handan Şah'a başkumandan olarak bırakır. Ayrıca Keriman'a Süleyman'ın hazinesinden tılısımlı bir zırh, bir kılıç ve bir at verir. Keriman, Handan Şah'la üç yıl kalır. Günlerini işret alemleriyle geçirmektedir.

Bir gün Keriman, Handan Şah'a gönüle cila vermenin sonu yoktur; biraz azm-i sefer eyleyelim, dünyada ne gariplikler var öğrenelim der. Yanına Handan Şah'ı da alarak 10 bin askerle Heyhat iline doğru yola çıkar. Ordusunda, Gaskubad, Anter, Sencam gibi güçlü pehlivanlar da vardır.

Kırk gün yıl giderler. Kırk birinci gün bir sahrada konaklarlar. Keriman yanına bir kaç asker alarak sahraya yakın bir dağa gider. Burası Sünbad Şah'ın hükmettiği bir yerdir. Çobanları koyunlarını gütmektedirler. Keriman'ı dağda gören çobanlar, onu taşa tutarlar. Keriman kılıcını çeker ve çobanlara saldırır. Kimini öldürür, kimini esir eder. Çobanlardan Hamran adlı biri Keriman'a saldırır. İkisi arasında başlayan çetin bir mücadeleden sonra Keriman Hamran'ı yüz üstü düşürerek esir eder. Hamran sonra müslüman olur ve Keriman'ın saflarına katılır. Keriman dağda esir aldığı Sünbad'ın çobanlarını serbest bırakır ve padişahlarına haber iletmelerini ister. Sünbad Şah'ın 200 bin askeri vardır. Keriman'da Handan Şah'a haber gönderir. Düşmanın ne fikirde olduğunu öğrenmek için bir ayyarının olmasını diler. O sırada bir piyade görünür. Bu Semek Ayyardır. Semek Ayyar, Sünbad'ın Kühtan pehlivanla dağ yolunda 200 bin askerle geleceğini öğrenir ve Keriman'a haber verir. İki ordu karşılaşır. Birbirlerinden karşılıklı er isterler. Keriman'ın pehlivanları 15 esir alır. Ertesi gün Anter'le Kuhtan karşılaşır, Anter esir olur. Ardından Erdebil ve Gazbanı Haver ve nihayet Keriman'la Kuhtan karşılaşır. Kuhtan mağlup olacağı sıra iki ordu birbirine girer. Akşama kadar savaşırlar. Akşam olunca iki ordu yerlerine döner. Semek Ayyar düşmanın düşüncelerini öğrenir. Kuhtan, Keriman'ı öğmektedir. Sünbat, Cazu Şah'a haber göndererek 500 asker daha istemiştir. Ertesi gün Hamran ile Gümran karşılaşırlar. Hamran iman kuvveti ile galip gelmiştir. Sonra Kühtan meydana gelerek er ister. Karşısına Keriman çıkar. Önce birbirlerine mıştayla saldırırlar sonra kemer cengine girişirler. Kühtan, Keriman'ı yerinden kımıldatamaz. Keriman Ya Allah diyerek bir ham-

lede Kuhtan'ı havaya kaldırır. Yere vurarak üstüne oturur. Kuhtan ve askerleri müslüman olur.

2. GAZAİ SÜNBAT ŞAH ve KUHTAN : Kuhtan'ın mağlup olduğunu Sünbad Şah'a haber verirler. Sünbad kızını vereceğini vaat ederek, Kuhi Sur Şahı Cadıdan yardım ister. Keriman Sünbad Şah'a mektub yazarak müslüman olmasını ister. Sünbah Şah kabul etmez ve savaşa razı olur. İki ordu karşılaşır pehlivanlar meydana çıkar. O gün Anter yedi kişi öldürür. Kuhı Sur Şahı'nın pehlivanı Şetat ortaya çıkar ve Keriman'ın altı pehlivanını esir eder. Ortaya Keriman'ı Dilir çıkar ve Şetat'ı esir eder. Sonra atını Sünbad'ın askerleri üzerine sürer. Bu ara gözleri kararır ve atından düşer. Handan Şah, Keriman'ı Dilir ve askerleri esir olur. Cadının yaptığı sihirle akılları başlarından gitmiştir. Cadı tekrar bir sihir yapar akılları başlarına gelir. Sünbad Şah Afitapperest olursa kendilerini bağışlayacağını söyler. Keriman kabul etmez.

Keriman'ın hali Nerm-i Sani'ye malum olur. Askerlerini toplar ve Kutbun kendisine verdiği taşı yanına alarak Sünbad Şah'ın bargahına gelir. Nerm-i Sani ism-i azam duasıyla cadının büyüsünü bozar. Cadıyı öldürürler. Sünbad Şah ve askerleri müslüman olur. Sünbad Keriman'ı oğulluğa alır. Nerm-i Cani, Pir-i Sabur'dan aldığı taşı oğlu Keriman'a verir. Taşı ağzına alınca yetmiş iki lisanı konuşabilecek, yalarsa kırk gün ekmek su ihtiyacı hissetmiyecektir.

Keriman Sünbad'la bir yıl geçirir. Bir gün Sünbad'dan gezip görülecek yerlerin olup olmadığını sorar. Sünbad Kuhı Süryan dağında bir mağaradan bahseder. Keriman oraya Gerdun ve Erdebil-i Haver pehlivanlarla bin asker gönderir. Dağa geldiklerinde cadı sihir yapar, her taraf duman olur. Erdebil-i Haver ism-i azam duasını okur, duman dağılır, cadı kaybolur, mağaraya girerler. Hazineyi alarak dönerler. Keriman hazineyi üçe böler. Birini Sünbad Şah'a birini Handan Şah'a diğerini halka dağıtır.

Keriman, Handan Şah'dan Gül-efruz adlı kız kardeşinin kaçırıldığını ve Karunabad denilen tılsımlı bir yere götürüldüğünü öğrenir. Yanına otuz bin asker alarak Gül-efruzu kurtarmaya gider. Karunabad'a giderken yolda yabanilerle karşılaşırlar. Keriman ağzına taşı alarak konuşur ve bir cadının onlara padişahlık ettiğini öğrenir. Keriman Sedd-i Umman'a ulaşır. Dev karısı birçok büyü yaparsa da Keriman'a tesir etmez. Konakladıkları bir sıra Keriman Handan Şah'a Karun-abad iline yalnız gideceğini on gün

beklemelerini gelmezse dönmelerini söyler,. Keriman yoluna devam eder ve bir kubbe görür. Kubbede bir taşın üzerinde yazılar vardır. Tılsımlı taşı ağzına alır yazıları okur. Yazıda! Mirrih zamanında dünyaya geldiysen ve Nerm-i Sani oğlu Keriman isen tılsıma el uzat» denilmektedir.

Keriman kubbede tılısımı çözer, devleri zindandan kurtarır. İki demir sandık görür. Sandıkların birinden bir «Levh» çıkar. Levhi kapıya sürerek açar. İçerde dev bir cadı uyumaktadır, yanında da dört kız vardır. Dev uyanır ve sihir yapar, Keriman devin sihrini bozar. Kızları alır ve Handan Şah'ın yanına gelir. Gülefruz'u Kuhtan'la evlendirirler.

3. GAZAİ PERİSTAN : Keriman'ı Dilir beyler ile istişare ederek Peri vilayeti denilen bir yerin olduğunu, Gavfan Peri'nin oğullarından Genç Şah'ın Heyhat Sahrasına, Kabt Şah'ın da kuzey sahrasına hükmettiğini öğrenir. Genç Şah'ın Bediül-cemal isminde bir kızı vardır. Kız rüyasında bir ay görür. Bu ay önüne gelerek yiğit olur. Bediül-cemal, Rahneyi göndererek böyle bir yiğidin olup olmadığını öğrenmesini ister. Rahne uçarak gider ve bir sahrada Keriman'ı bulur. Onu kapıp uçmak isterse de belindeki bıçak mani olur. O gece Keriman bir rüya görür. Handan Şah'ı doğuya gönderir. Kendisi de atına binerek ayrılır. Rahne bir ahu şekline girerek Keriman'a görünür. Keriman ahuyu yakalamak arzusuyla Bediül-cemal'in köşküne kadar gelir. Keriman, Bediül-cemal'le günlerini geçirir. Merakta kalan Handan Şah, bir pirden Keriman'ın yerini öğrenir. Handan Şah ile Sünbad Şah gelerek Genç Şah'tan Bediül-cemal'i isterler. Keriman Bediül- cemal'le evlenir.

4. GAZAİ GERDENİYET ve MIKNATIS : Keriman, Bediülcemal'in memleketinde bir yıl kalır. Bir gün perileri ve beyleri toplar. Bir pir, kuzeyde Mıknatıs Kubbe denilen bir yer olduğunu söyler. Orası demiri nasıl çekerse insanı da öyle çekermiş. Süleyman-ı Sani en son oraya gitmiştir. Keriman, Genç Şahıda alarak Mıknatıs Kubbe'ye gitmek ister. Keriman yola çıkmadan kolundaki bazubendi çıkararak oğlu olursa takması için Bediül-cemal'e verir. Oğlunun adı Serv-i Semendara olacak; Haver vilayetinin tamamını alacaktır. Bazubend Nerm-i Sani'nindir. Serv-i Semend ara büyüyünce Haver vilayetini zabtedecek, Nerm-i Sani ile savaşacak ve Nerm-i Sani onu öldüreceği sıra kolunda bazubendi görecektir. Keriman askerleriyle Mıknatıs kalbi taşa gelir. O taşa nasıl gireceğini düşünür. Halvete çekilir, evliya ve enbiyalar hakkı için dua eder. Seher vakti bir pir gelir (Pir-i Sabur).

Oraya tılsımı Süleyman'ın yaptığını söyler. Pir taşa nasıl gireceğini anlatır. Keriman pirin dediklerini yapar, taş çatlar ve içinden bir kapı ortaya çıkar. 12 gün bekler kapıdan içeri girer. Ağzına taşı alarak içerdeki yazıları okur. Biri siyah biri beyaz, iki at görecektir. Siyah ata binerse zulmete, beyaz ata binerse yeryüzüne çıkacaktır. Keriman atlardan beyaz diye siyaha biner ve kırk yıllık yolu ismi azam sayesinde kırk günde geçer, zemine iner. Oranın insanları arkın arkın yürümektedirler. Yerin adı Tahtel-arz'dır. Şahları Kantoş Şah'tır. İllerinde bir ejder vardır ve günde yedi camus ve bir kız bu ejdere verilmektedir. O gün kur'a padişahın kızına çıkmıştır. Keriman kızla birlikte ejderhanın yanına gider. Gün ağarırken ejderha gelir, onu öldürür. Kantoş Şah'ın Zal-ı Devvar adlı düşmanı vardır. Keriman Zal-ı Devvar ile karşılaşır, bir kaç pehlivanını yendikten sonra, anlaşırlar. Zal-ı Devvam, Keriman'dan Bahr-ı Ebyaz denilen yerde la'l taht üzerinde bir kızın bulunduğunu söyler ve onu getirmesini ister.

5. TAHTE'L-ARZ ve KANTOŞ ŞAH : Keriman ceng elbisesini giyer yanına bir kaç kişi alarak yola koyulur. Bir dağa gelince, bir at görürler yanındakiler korkar kaçar. Yalnız kalır. O sırada yanına bir pir gelerek tılsımın nasıl çözüleceğini söyler ve kaybolur. Keriman pirin söylediklerini yerine getirir atı kendine ram eder. At su içindeki ejderhalarla beslenmektedir. Keriman yolda Şahmaran'la karşılaşır, barigahlarına gider. Orada Huru'l-ayn-ı ismi azam duasıyla iyileştirir. Keriman perilerden Bahr-ı Ebyaz'ın yerini öğrenir. Yolda cadılar ve devlerle çarpışır, onları öldürür. Birçok güçlükleri aşarak kıza ulaşır. Kızın adı Mah-ı Münir'dir.

6. GAZAİ TAHMUS-I DERYA-NİŞİN : Keriman yanına Mah-ı Münir'i alarak 17 gün gider. Kale-i Akaf'a varırlar. Orada deryada oturan Tahmusun kulları vardır. Ateşe tapmaktadırlar. Keriman Tahmus'a karşı koymaması ve müslüman olması için haber gönderir. Tahmus, razı olmaz ve savaşı tercih eder. Keriman Tahmus'u kemer cengiyle yener. Tahmus aman diler ve müslüman olur.

7. GAZAİ KUH-I ERÇİN DİV : Keriman 20 gün Tahmus'la kalır. Sonra gitmek için yol hazırlıklarına başlar. Tahmus Çarh-ı Gerdiş'in iki yolunun bulunduğundan, birinin yakın ve engelinin çokluğundan, diğerinin uzak ve engelsiz olduğundan söz eder. Engelli yolda Tahmus'un Şapur Şah'tan isteyip de alamadığı ve Cabur Devinin kaçırdığı Humayun'un bulunduğunu, bir kaç kez Ca-

bur Dev'den Humayun'u almak istediğini, fakat büyü yaparak başaramadığını anlatır. Keriman Cabur Dev'in bulunduğu yolu tercih eder. Şapur şehrine vardıklarında (s. 19) taş olan insanları görürler. Cabur, Keriman'ın yaklaştığını görünce büyü yapar. Hiçbir büyüsü etkili olmaz. Cabur bunun üzerine askerlere saldırır Mah-ı Münir-i ve bazı pehlivanları alarak Erçin dağına götürür. Mah-ı Münir'i, Hümayun'un yanına kor. Hepsinin yüzü büyüden zaferana dönmüştür. Mah-ı Münir, Humayun'un macerasını öğrenir.

Askerler uyandıklarında yanlarında beyleri inve Mah-ı Münir-i göremezler. Bir periyle Keriman'a haber gönderirler. Keriman Revhan Şehrine gelir. Abdest alır. Pir-i Sabur'u çağırır. Pir-i Sabur ona bir dua öğretir. Keriman bütün sihirleri çözer. Duayı okur, taşkesilen Hümuyun'un babası Şapur ve diğerleri canlanır. Müslüman olurlar. Bunlar ateşe taparlarmış. Keriman Cabur'u öldürür, Mah-ı Münir'i ve Humayun'u kurtarır. Mah-ı Münir'i validesine gönderirler.

8. GAZAİ MÜNTEHAHA VE MAH-I MÜNİR : Keriman 15 gün Tahmus'la kalır. Sonra, Şapur-ı yanına alarak yola çıkar. 17 gün sonra bir sahraya varırlar. Kanatur av peşinde koşarken 7 adam yakalar, Keriman'a getirir. Bunlar Zal-ı Devvar'ın adamlarıdır. Zal-ı Devvar, Keriman'a Mah-ı Münir'i getirdiği zaman tabi olacağını söylemiştir. Keriman'ın geleceğini ümit etmemektedir. Geldiğinde onunla savaşacaktır. Bu sıra Keriman'ın elçileri gelir ve Keriman'ın kahramanlıklarını överek Mah-ı Münir'i nasıl kurtardığını anlatırlar . Zal-ı Devvar Keriman'ı karşılar. Zal-ı Devvar'la Mah-ı Münir evlenirler.

9. GAZAİ PERİSTAN ve HUB-DEVRAN : Keriman; Devvar Şah'tan ayrılarak Kantoş Şah'la Çarh-ı Gerdiş'e gider. Keriman buraya düştüğü için üzgündür. Beyleriyle Mıknatıs kalb-taşına gelirler.

Öbür taraftan Keriman Tahtel-arz'a düştükten sonra askerler Keriman'ı kırkgün beklerler, sonra dönerler. Sünbad Şah da Handan Şah'ı alarak sarayına getirir.

Keriman Tahmus'la otururken gökten 10 peri gelir. Periler Keriman'dan yardım isterler. Bunlar müslüman perilerdir ve birinin çok güzel bir kızı vardır. Adı Hub-devran'dır. Hınnab Hınzır bu kızı almak istemektedir. Onlar da kafire kız vermek is-

tememektedirler Hınnab üç yıldır kalelerini ele geçirememektedir. Keriman perilerle beraber gider. İzhariyye iline beş günde varırlar. Hub-devran'ı Keriman'a vermek isterler. Keriman kendisini Bediül-cemal'in beklediğini söyler. Sonra periler onu Kantoş Şah'a götürürler. Keriman Bediül-cemal'i düşünmektedir.

10. GAZAİ GERDİŞ ve KUBBE-İ TILSIM : Çarh-ı Gerdiş'te Keriman bir yıl kalır. Bir gün avlanırken bir pire rastlar. Bir büyük sahra ortasında kubbe bulunduğunu öğrenir. Kantoş Şah'la oraya giderler, Kubbe tılsımlıdır. Kubbeyi seyrederken bir yazı gözüne ilişir. Ağzına taşı alarak yazıları okur. Yeryüzüne çıkışın sihri yazılıdır. Keriman herkesle vedalaşarak kubbeye girer, orada bir yay, üç ok ve bir levh vardır. Bunları alır, Süleyman'ın hazinelerini Kantoş'a ve askerlerine verir. Sonra tekrar dehlize döner, beyaz ata biner, kendisini bir sahrada bulur. Orası Rub-ı Meskun'dur. Sahra Heybat sahrasıdır. Orada iki rekat namaz kılar ve Tanrıya şükreder. Orası Süleyman merkadıdır, tavaf eder. Süleyman onun için bir de at bırakmıştır. Ata biner güneye doğru gider, yolda Meysere'yi düşmanlardan kırtarır. Meysere ona başından geçenleri anlatır. Daha sonra Meysere, Keriman'a bir oğlunun olduğunu ve adını Serv-i Simin koyduklarını söyler. Keriman Mıknatıs taş'a gider. Süleyman'ın kılıcıyla parçalar, içinden kızıl bir bargah çıkararak sahranın ortasına kurar. Sonra da Genç Şah'ın iline haraket eder.

11. GAZAİ RUB-I MESKUNA ÇIKUP GENÇ ŞAHA GELDİ : Keriman kızıl renkli bargahını alarak Genç Şah'ın ilinde bir sahraya konar. Genç Şah, Bediül-cemal ve Serv-i Simin telaşa düşerler. Serv-i Simin karşı koymak ister. Bediül-cemal mani olur. Bu esnada, Bediül-cemal bir rüya görür. Rüyasında bir ay yer altından çıkıp semaya fırlar. Sonra süzülüp iner ve siyah sakallı bir şahıs olur. Heybetli bir at üzerindedir. Serv-i Simin üzerine at sürer. O sıra «ağ oğlum» diye uyanır. Sonra Rahne'yi göndererek durumu öğrenir. Bediül-cemal rüyasında gördüğü gibi yiğit biridir. Ona aşık olur. Onunla ancak Keriman'ı Dilir baş edebilir. Keriman bir mektup yazarak, Bediül-cemal'i oğluna ister. Bediül-cemal mektubu Serv-i Simin'den saklar. Bediül-cemal'i vermezler. Bunun üzerine Meysere Şah askerlerini alır yürür. Her iki tarafın askerleri karşılaşırlar. Pehlivanlar meydana gelerek birbirleriyle cenk ederler. Genç Şah tarafı zayıf düşmektedir. Serv-i Simin ortaya çıkar ve 25 pehlivanı esir alır. Karşısına Keriman çıkar. Üç gün birbirleriyle savaşırlar; Keriman Serv-i Simin'e galip olmaya başlar. Keriman barigahta yalnız iken

kulağına bir ses gelir. Bu Rahne'dir ve Keriman'ın sırrını bilmektedir. Keriman Rahne'ye sırrını Taş etmemesini söyler. Rahne, Bediül-cemal'e gelerek Meysere Şah'ın oğlu Nizab Şah'ın yanına gittiğini söyler. Ona varmasını ister. «Yarın oğlun yenilince seni zorla alacaktır» der. Oğlu ölürse Bediül-cemal kendini zehirleyecektir. Ertesi gün baba-oğul, Keriman'la Serv-i Simin karşılaşırlar. Kemer cengi yaparlar. Keriman Serv-i Simin'i kemerinden tutar havaya kaldırır yere vurmak isterken Rahne yetişir ve Serv-i Simin'in oğlu olduğunu söyler.

Serv-i Simin babasının elini öper, Bediül-cemal'le, Sunbad ve Handan Şah da gelir. Keriman annesi Efruzi Banu ile görüşür.

Keriman babası Nerm-i Sani'yi dünya gözüyle bir daha görmek ister. Bu sırada biri gelir ve Nerm-i Sani'nin, Feridun'u bir devden kurtardığını fakat bir tılsıma yakalandığını söyler.

.....

Doğu edebiyatlarında konularını tarihi şahsiyetlerden alan ve birçok hikayeye kaynaklık eden eser, Firdevsi'nin Şahnamesidir. Edebiyatımızda aynı ad altında, Osmanlı Tarihini anlatan bu türden eserler, Kusuri'de bambaşka bir yapıya bürünür. Daha başlangıç beyitlerinde İran efsanelerinden yararlanıldığı gözden kaçmayan eserin Şehname'den esinlenerek kaleme alındığını Kusuri daha Sebeb-i Te'lif-i Kitap » bölümünün ilk beyitinde;

Meger bir gün oturmuşlardı ahbâb

Hakikiden güşâd idüp güzel bâb (K.D. 3b)

şeklinde dile getiriyor.

Bilindiği gibi Şehname'nin yazılış yılları, İran'da hükümet süren Saffariler'in veziri Danişverin gelenekleri toplamasıyla başlar. Danişverin meydana getirdiği eserin pehleviceden Farsça'ya tercümesinden sonra, eserin adı Şehname olur. Samaniler zamanında çalışmalar sürer, bu sülalenin veziri Bel'ami, şair Dakikiden, Danişver'den yapılan Farsça tercümenin nazmını ister. Dakiki de eserin başından bin beyte yakın bir kısmı manzum hale getirdiği sıra ölür. Şehname'nin bundan sonraki kısmı da Firdevsi tarafından tamamlanır (1).

---

1) Firdevsi, Şehname, Çev., Necati Lugal, C. I, M.E.B. Ankara 1961.

Yukarıdaki beyit, Şehname'nin yazılışındaki maceradan dolayı bize, Hakiki'ye en yakın isim olan Dakikiyi çağrıştırıyor. Dolayısıyla eserin yazılışına sebep olarak gösterilen eser Firdevsinin Şehnamesi olmalıdır.

Nitekim eserin ilk hikayesindeki şu beyitler

Gelmişidi şol zaman-kim Rüstemi sahib-kıran
Geldi yüz bin askeriyle kahr idüp makhurları
Çıkdı zulmatdan İran'a basdı çok tahta kadem
Her bir etrafa dağıtdı cümle ol mefnurları
Nerm-i Sani nam oğlu varidi şahib-kıran
Aldı destur Kuhı Abad ilidür mehcurları (K.D. 5a)

ve olayların akışı içerisinde eserin sonlarına doğru Keriman-ı Dilir ile oğlu Serv-i Simin'in birbirleriyle karşılaşmaları Şehname'nin etkisinde yazıldığını açıkça göstermektedir.

Kısaca hikayelerini özetlemeğe çalıştığım Keriman-ı Dilir, hikayelerinin masalla olan ilgisi, kahramanın karakteristik özelliği, olağanüstü güçlerle donatılması, hayata ve topluma istenilen biçimde cevap vermesi, islamiyeti yeryüzünde her şeyden üstün tutması, itibariyle bir destan özelliği gösterir. Eserin kuruluşu basittir; Devamlı yer değiştirmeler, fethedilen ve müslüman olan padişahlar ve tebaları, küçük tasvirler ve zaman zaman dünyanın geçiciliği ve kötülüğü hakkında düşünceler.

Savaşlar ve tasvirleri birbirine benzer. Eser düzenli bir sıra içinde başından sonuna kadar aynı şekilde akıp gider. Başlangıçta bir destan ve kahramanlık havası sezilen eserde, insan kendini farkına varmadan bir anda olağanüstü olaylarla süslenen masal unsurlrıyla dolu büyüleyici bir hikayenin içinde bulur. Akıcı uslubu içerisinde heyecanın doruğunda dini duyguların saklanmasına tanık olur. Ancak, destansı duygularla başlayıp, harıkulade olaylarla devam eden eser, bu bakımdan bir sanat eseri olmaktan çok bir masal kitabı, yazarını da büyük bir şair olmaktan çok iyi bir nazım ve masalcı yapar. Ancak, sanat ve bilim ölçüleriyle değil de hitabettiği toplumun bünyesinde yaptığı etkiler düşünülürse eserin nasıl bir önem kazandığı ortaya çıkar.

Her toplum yaşayış tarzına uygun kahramanlar yaratır. İslamiyetin kökleşip yerleştiği bir dönemde kaleme alınan Keriman-ı

Dilir, İslamî duyguları canlı tutmak bunu yaparken de din uğrunda daha önce mücadele vermiş dini kahramanları hatırlatmak ve yaşatmak arzularına yönelik bir eserdir. Halkımızın büyük bir zevk ve heyecanla uzun kış gecelerinde okumak ve dinlemekten sonsuz bir haz duyduğu eser, İran'ın esatirî kahramanlarının ve Türk halkının islamiyet için canla başla mücadele eden Battal Gazi'nin şahsiyetini kendinde birleştirir. Mitik ve epik duyguların kuvvetle hakim olduğu hikayelere her nevî motif karışmıştır. Özellikle, Keriman-ı Dilir'in Tahtel-arz'a düştükten sonraki hikayeler oldukça enteresandır ve masal motifleri fazladır. Destanî unsurların azaldığı hikayeler kısmında devlerin, perî ve cadıların çokluğu eserin halkın severek okuduğu hikayeler kitabından biri olduğunu ortaya koyuyor. Bu hikayeler, ihtiva ettikleri motifler bakımından üzerlerinde ayrıca durulmasını gerektirecek kadar zengindir.

Keriman-ı Dilir, halk hikayeciliğimizin gelişimi bakımından önemlidir. Bize göre XI-XIII. yüzyıllarda Türkler arasında beliren dini duygulara yönelik Battal Gazi ve Danişmend Gazi'nin gaza ve cihad ruhunun 18. yüzyılda yaşatmaya ve canlı tutmaya çalışan son halkasıdır.

ÖZET

Keriman-ı Dilir, Kusuri'nin bilinen, fakat bugüne kadar ele geçmeyen bir eseridir. İçerisinde 11 orijinal hikaye bulunmaktadır. Bunlar uzun kış gecelerinde halkımızın zevkle okuduğu ve dinlediği hikayelerdendir.

Halkın duyguları ve heyecanları göz önünde tutularak yazıldığı anlaşılan hikayelerde masal unsurları oldukça fazadır ve eser bütünüyle Firdevsi'nin Şahnamesine benzemektedir.